

АВТОНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

No. 6, Article 147 (as amended). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (Accessed 12 December 2024). [in Ukrainian].

5. Koval, K. (2022). Formuvannya polikulturnoi kompetentnosti batkiv-vykhovateliv u dytiachomu budynku simeinoho typu [Formation of multicultural competence of foster parents in a family-type children's home]. *Innovation in upbringing: a collection of scientific articles*. Issue 16. Ed. O. Petrenko; editors: N. Kolyada, N. Hrytsai, T. Tsipan, et al. Rivne, pp. 264–270. [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national and patriotic education in the education system of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (Accessed 14 December 2024). [in Ukrainian].

7. Molodychenko, N. & Molodychenko, V. (2019). Polikulture vykhovannia uchniv pochatkovoї shkoly [Multicultural education of primary school students]. *Pedagogy of forming a creative personality in higher and secondary schools: a collection of scientific works*, 2019. Issue 64. Vol. 2. pp. 75–79. Available at: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/64/part_2/16.pdf (Accessed 11 December 2024). [in Ukrainian].

8. Petrenko, O. (2020). Aktyvni y interaktyvni metody polikulturnoho vykhovannia uchniv riznykh vikovykh hrup [Active and interactive methods of multicultural education of students of different age groups]. *Innovation in education: a collection of scientific articles*. Vol. 1. (Ed.). O. Petrenko; ed. by N. Koliada, N. Hrytsai, T. Tsipan, et al. Rivne, pp. 17–24 [in Ukrainian].

9. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 26 kvitnia 2002 r. No 564 "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 564 dated 26 April 2002 "On Approval of the Regulation on Family-type Children's Homes"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (Accessed 12 December 2024). [in Ukrainian].

10. Tsipan, T. (2024). Formy i metody polikulturnoho vykhovannia ditei budynkiv simeinoho typu [Forms and methods of multicultural education of children in family-type homes]. *Pedagogical Science and Education of the XXI Century*, No. 3. pp. 228–235. Available at: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/58/54> (Accessed 14 December 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2024

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320564>

Тетяна Мастеркова, викладач
кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ "Житомирський ОІППО" ЖОР

АВТОНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті висвітлюються проблеми професійного становлення вчителів в умовах правового режиму воєнного часу, які зумовлюють необхідність оновлення методичного самовдосконалення та розвитку професійної компетентності. Професійна компетентність розглядається як комплексна характеристика знань, умінь, цінностей, мотивації і особистих якостей, як інтегративна характеристика особистості. Акцентовано увагу на важливості самоосвіти, інноваційності й адаптації до сучасних викликів, що забезпечує ефективність та результативність діяльності педагога. Розглянуто ключові вимоги професійних стандартів до професійної компетентності вчителя, зокрема партнерство, інклюзивність, академічна доброчесність, емоційна стійкість та оновлення педагогічних практик. Окреслено важливість документування педагогічних досягнень, як засобу самооцінки і професійного розвитку. Охарактеризовано багатогранні можливості вчителя та його роль у забезпеченні високої якості освіти.

Ключові слова: професійна компетентність; педагог; автономність; результативність.

Табл. 1. Літ. 6.

Tatyana Masterkova, Lecturer of the Social and Humanitarian
Branch of Science Department of Communal Educational Institution
"Zhytomyr Regional In-Service Teachers Training Institute"

AUTONOMY AND INDEPENDENCE OF THE TEACHER IN THE PROCESS OF SELF- ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL IMPROVEMENT

The article considers the issue of professional development of a modern teacher. The problems of professional formation and development of teachers in the conditions of the legal regime of wartime are highlighted, which necessitate the renewal of methodological self-improvement and the development of professional competence. The importance of adapting to modern challenges through the use of reflection practices and psychological and pedagogical assistance is considered.

The article proposes different approaches to interpreting the concept of "professional competence", which is defined as a complex characteristic that includes cognitive abilities, value-personal and motivational components. It is determined that

the professional abilities of a teacher are formed through the interrelation of knowledge, skills, moral and ethical concepts and practical activities. The importance of adaptation to modern challenges and self-education as one of the key factors of professional improvement is particularly emphasized.

The requirements of the professional standards of teachers approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, which include partnership cooperation, inclusiveness, development of key competencies, academic integrity, psychological support, innovation, ensuring a safe educational environment and patriotism, are analyzed. A systematic approach to documenting the results of professional activity and creating a professional "success dossier" as a tool for self-assessment and reflection is proposed. The importance of documenting pedagogical achievements and professional development is outlined. The multifaceted capabilities of a teacher and his role in ensuring high-quality education are characterized. The conclusions emphasize the need for a comprehensive approach to the development of teachers' professional competence, the ability to ensure effective educational activities, adapt to changes and continuous improvement in order to achieve high quality education.

Keywords: professional competence; teacher; autonomy; effectiveness.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професіоналізм сучасного педагога в умовах дії правового режиму воєнного часу набуває нових форм методичного самовдосконалення.

Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку, особливо у період модернізації.

На педагогічну систему, яка включає державні освітні стандарти, мережу освітніх установ, впливають органи управління освітою, державна політика, економічна і соціальна системи. Оновлення змісту освіти в умовах непередбачуваності (повітряні тривоги, аварійні відключення електрики тощо), впливає на всі державні інституції, сприяючи змінам, адаптуванню життя під ситуацію сьогодення. Це зумовило оновлення вимог до професійної діяльності вчителя. Зокрема, важливим стає акцент на рівні професійних компетентностей та пріоритету особистої позиції вчителя щодо здійснення ним професійної діяльності [1; 4].

Сучасна школа в умовах переходу на національну модель освіти потребує від учителя "нового" типу творчості, володіння сучасними методами та технологіями навчання, способами самостійного конструювання педагогічного процесу в умовах конкретної практичної діяльності, умінням самостійно прогнозувати свій кінцевий результат, а особливо практиками психолого-педагогічної допомоги. Вчитель не просто виконує конкретні робочі функції, а суб'єктивним ставленням визначає пріоритетні напрями своєї діяльності, що становлять зміст його роботи [1; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранність розвитку професіоналізму вчителів десятиліттями привертає увагу багатьох дослідників. Основоположниками таких досліджень були Ян Амос Коменський, Карл Роджерс, Девід Колб.

Так, Ян Амос Коменський був одним із перших, хто системно виклав основи педагогіки та підкреслив важливість підготовки вчителя. Карл Роджерс розробив гуманістичний підхід до освіти, який акцентує увагу на особистісних якостях педагога.

Девід Колб створив модель навчання, яка базується на досвіді та рефлексії.

Особливості професійного становлення педагога в сучасних умовах вивчають В. Луговий, В. Майборода, О. Дубасенюк, Н. Нічкало, Н. Кузьміна. Зокрема вчені розкривають основні фактори, що впливають на цей процес та різні аспекти педагогічної діяльності (планування уроків, організація навчального процесу, взаємодія зі здобувачами освіти, колегами тощо), вплив контексту на професійний розвиток (тип закладу освіти, соціальне середовище, освітня політика) та проблеми, які існують у сучасній освіті й пов'язані з професійним становленням педагогів [2; 3; 5; 6].

Мета статті – розкрити значення автономності та самостійності педагога в процесі самоорганізації методичного вдосконалення і обґрунтувати важливість розвитку професійної компетентності.

Завдання:

- Дослідити основні фактори, що впливають на професійне становлення педагога, зокрема в умовах оновлення освітніх стандартів і непередбачуваних соціально-економічних викликів.

- Визначити ключові аспекти розвитку професійної компетентності, такі як самоосвіта, рефлексія та впровадження інноваційних методів у професійну діяльність.

- Проаналізувати практичні підходи до оцінювання результативності професійної компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення та розвиток професіоналізму є загальнодержавною проблемою. Не випадково основною метою освіти стає не проста сукупність знань, умінь і навиків, а заснований на них комплексний розвиток особистості, її підготовка до життя у світі, що швидко змінюється та самореалізації.

Зазначимо, що значна увага науковцями надається дослідженню особливостей розвитку професійної компетентності.

Поняття "компетентність" розуміємо як добросовісне виконання посадових обов'язків, які окреслені вимогами до кваліфікації, професіоналізму і продуктивності.

АВТНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Поняття “професійна компетентність” є вагомим ніж просто знання, уміння і навички. Професійна компетентність не є сумою знань, умінь і навичок, тому що передбачає всі сторони діяльності людини: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну тощо [2; 3; 6].

У таблиці представлено контент-аналіз поняття “професійна компетентність педагога” авторів, які досліджували саме педагогічний аспект. Виокремлено як загальні підходи до поняття “професійна компетентність педагога”, так і конкретні характеристики, що роблять її визначення унікальним в освітньому контексті.

Таблиця 1

Аналіз підходів до визначення поняття “професійна компетентність педагога”

<i>Автор</i>	<i>Визначення поняття “професійна компетентність педагога”</i>	<i>Ключові аспекти</i>
Савченко О.Я.	Професійна компетентність педагога – це інтегративна характеристика, яка відображає його здатність до якісного виконання професійних обов’язків на основі знань, умінь і ціннісних орієнтацій.	Інтеграція знань, умінь, цінностей.
Кузьміна Н.В.	Здатність педагога забезпечувати результативність і ефективність навчально-виховного процесу через оптимальне використання своїх професійних знань, умінь та особистісних якостей.	Результативність, ефективність, особистісні якості.
Зязюн І.А.	Інтегративна характеристика особистості педагога, що включає професійні знання, педагогічні уміння та морально-етичні якості.	Знання, морально-етичні якості, педагогічні уміння.
Мищенко А.М.	Компетентність педагога визначається як його здатність забезпечувати розвиток особистості учня через інноваційні методи навчання та виховання.	Інноваційність, розвиток учня, виховна діяльність.
Клепко С.Ф.	Компетентність педагога розглядається як системна здатність, яка поєднує теоретичну підготовку, практичний досвід і мотиваційний потенціал.	Системність, мотивація, досвід.
Ліньова І.М.	Професійна компетентність педагога включає знання предмету, методичну підготовку, комунікативні вміння та емоційний інтелект.	Комунікація, емоційний інтелект, методика.
Сидоренко В.К.	Професійна компетентність педагога – це інтеграція професійної культури, творчого підходу до навчання та вміння адаптуватися до змін у освіті.	Творчість, адаптація, професійна культура.

Особливістю цих досліджень є інтегративний підхід до визначення поняття. Більшість авторів визначають її як до інтегративну характеристику, що включає кілька компонентів: знання, вміння, навички, цінності, мотивацію та особистісні якості.

Дослідники підкреслюють, що компетентність педагога є не окремим елементом, а цілісною системою, яка об’єднує когнітивні, емоційні та практичні аспекти.

Науковці акцентують увагу на значенні у сучасних умовах емоційного інтелекту, морально-етичних якостей і ціннісних орієнтацій діяльності педагога та необхідності адаптації до змін в освітньому середовищі.

Загалом науковці визначають професійну компетентність педагога складним і багатогранним феноменом, що формується на перетині знань, умінь, особистісних якостей та професійної етики. Різні акценти у запропонованих визначеннях (етика, результативність, інновації, комунікація тощо) зумовлюють динамічність характеристик як важливий аспект адаптування до умов сучасної освіти.

Міністерством освіти і науки затверджено новий професійний стандарт “Учитель закладу за-

гальної середньої освіти” (наказ МОН № 1225, від 29.08. 2024), в якому визначено ключові вимоги та компетентності вчителів для здійснення ефективної роботи, що [5]:

- партнерство: активна співпраця з батьками та іншими учасниками освітнього процесу;
- розвиток ключових компетентностей: критичне мислення, комунікація, творчість, співпраця;
- інклюзивність: створення умов для освіти;
- академічна доброчесність: прозорість оцінювання, повага до авторського права;
- інноваційний підхід: впровадження сучасних методик і цифрових технологій;
- психологічна підтримка: врахування індивідуальних особливостей, допомога у стресових ситуаціях;
- безпечне середовище: фізична та психологічна безпека учасників освітнього процесу;
- патріотизм і цінності: виховання моральності, поваги до української культури, мови та традицій;
- професійний розвиток: постійна самоосвіта і підвищення кваліфікації;
- емоційна стійкість: запобігання професійному вигоранню, управління стресовими ситуаціями.

Ці вимоги можуть варіюватися залежно від конкретної освітньої установи та рівня освіти (початкова, середня, вища школа), але загальні принципи залишаються незмінними.

У процесі розвитку професійної компетентності виокремлюємо самоосвіту як важливий компонент фахового вдосконалення. Вона передбачає процес постійного вдосконалення знань і навичок, вміння педагога адаптуватися до змін у освітній системі та суспільстві, а також активно шукати нові методи й підходи до навчання.

Підвищення кваліфікації забезпечує оновлення знань та сучасних педагогічних практик. Однак самоосвіта як процес свідомої самостійної пізнавальної діяльності здійснюється добровільно, планується, керується, контролюється самим педагогом, суттєво доповнює отримані на курсах знання і навички, а також є об'єктивною потребою для вчителя.

Нині зазнають змін самі аспекти оцінювання діяльності педагога, його філософія: дискретність змінюється безперервністю, фрагментарність – системністю, однобічність – багатогранністю, кількісні показники – якісними, штучність – природністю. Таким чином, цілком логічним є оцінювання особистісних досягнень педагога замість просто оцінки його роботи.

Профкомпетентність вчителя оцінюється також через управлінські аспекти, якими залишаються: внутрішкільний контроль (ВШК), атестація вчителя, підвищення кваліфікації – триєдина робота з кадрами.

Отже, говорячи про розвиток професійної компетентності з'ясовано, що він передбачає автономність та самостійність педагога, використання сучасних технологій, експертизи, оцінки та самооцінки.

Власним досвідом особистості стає осмислений і перероблений життєвий і професійний зміст, що становить частину її внутрішнього світу. Професійним досвідом працівник починає володіти тільки тоді, коли відповідально аналізує результати власної діяльності і робить правильні висновки.

Так, у Положенні про атестацію передбачається написання атестантом заяви із зазначенням кваліфікаційної категорії, на яку він претендує, здійснюючи самооцінку своєї діяльності [4].

Відомо, що у закладах освіти не формується банк даних про ефективність професійної діяльності педагогів та її зв'язок з підвищенням кваліфікації, організацією атестаційної процедури.

Будь-яка оцінка передбачає вимір того, що є, і його порівняння з тим, що має бути, тобто порівняння реального стану справ із нормою. У повсякденному житті кожна людина оцінює або себе або ж інших, людей і, навпаки, підлягає оцінюванню. Саме з огляду на це необхідним стає нагромадження досягнень, які формують своєрідний

“банк”, “портфель”, що містить документальні підтвердження опанування педагогом компетентностей та їх реалізації.

Інакше кажучи, у вчителя поступово формується “досьє успіхів”, як накопичення результатів професійної діяльності в міжатестаційний період, у якому віддзеркалюється все цікаве, корисне і гідне з того, що відбувається у його професійній діяльності.

Нагромадження педагогом досягнень результативності професійної компетентності є важливим аспектом його професійного розвитку. Це передбачає систематичне та цілеспрямоване збирання і аналіз результатів своєї професійної діяльності з метою підвищення ефективності навчального процесу та особистого професійного зростання.

Пропонуємо орієнтовний перелік основних аспектів нагромадження досягнень педагогом (результативності професійної компетентності), що включає:

1. Документування результатів:

- педагог повинен вести регулярний запис своїх професійних досягнень, включаючи успіхи учнів, впровадження нових методик, участь у професійних заходах, формуючи портфоліо, звіти, публікації та інші форми документування.

2. Рефлексія та самоаналіз:

- рефлексія допомагає педагогові розуміти свої сильні та слабкі сторони і планувати подальші кроки для професійного розвитку.

3. Використання зворотного зв'язку:

- зворотний зв'язок від учнів, колег, батьків та керівництва допомагає педагогу краще розуміти свої досягнення та визначати напрями для покращення.

4. Професійний розвиток:

- педагог повинен постійно прагнути до професійного вдосконалення, долучаючись до курсів підвищення кваліфікації, семінарах, вебінарах та інших формах навчання.

5. Участь у діяльності професійних спільнот:

- Для активної взаємодії з колегами, обміну досвідом та ідеями, нагромадженням нових знань та вдосконаленням своєї професійної компетенції важливе значення у професійному становленні педагога відіграють професійні спільноти.

6. Інноваційність та адаптація:

- педагог повинен бути готовим до впровадження інноваційних методів і технологій у навчальний процес, до змін у освітній системі та суспільстві, для забезпечення якісного навчання учнів.

7. Етика та відповідальність:

- педагог повинен дотримуватися етичних норм та моральних цінностей у процесі нагромадження досягнень.

Нагромадження педагогом результатів досягнень професійної компетентності допоможе йому

АВТНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

залишатися актуальним та ефективним у своїй професійній діяльності, забезпечить якісне навчання учнів і допоможе постійно розвиватися як професіоналу.

Висновки. Проведений аналіз підходів до визначення та шляхів розвитку професійної компетентності свідчить, що більшість дослідників під терміном “професійна компетентність” розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння і навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє особистості здійснювати діяльність загалом.

Професійну компетентність педагога розуміємо як системну здатність особистості, яка охоплює теоретичну підготовку, практичний досвід, емоційну стійкість та здатність до адаптації.

Умови воєнного часу та вимоги оновлених стандартів, нормативно-правових освітніх документів зумовлюють нові вимоги до методичного самовдосконалення педагогів. Самоосвіта є одним із механізмів підвищення кваліфікації педагога. Рефлексія, зворотний зв'язок, перебування у професійних спільнотах, впровадження інноваційних технологій є важливими для ефективного професійного розвитку. Оцінювання педагогів базується на якісних показниках, а також на “досьє успіхів”, яке відображає результати професійної діяльності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні організаційних умов сприяння у закладі загальної середньої освіти створенню бази результативності діяльності кожного педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту”. *Відомості Верховної ради України*. 2019. № 2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Вища шк. 1997, 349 с.
3. Мастеркова Т.В. Розвиток професійної компетентності педагога в міжатестаційний період на засадах адаптивного управління. *Електронне наукове фахове видання “Адаптивне управління: теорія і практика”*. Серія “Педагогіка”. 2018. Вип. 5 (9). С. 1–13.
4. Наказ МОН №805 від 9 вересня 2022 року “Про затвердження положення про атестацію педагогічних

працівників”. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-atestaciyu-pedagogichnih-pracivnykiv>

5. Професійний стандарт “Вчитель закладу загальної середньої освіти”: наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>

6. Сігасва Л.Є. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика : монографія. авт. кол.: Аніщенко О.В., Бані О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігасва Л.Є. ; за ред. Аніщенко О.В. Київ : ІПОД НАПН України. 2016. 354 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” (2019). [Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>. [in Ukrainian].
2. Ziaziun, I.A. (1997). *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk* [Pedagogical skills: textbook]. Kyiv, 349 p. [in Ukrainian].
3. Masterkova, T.V. (2018). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahoha v mizhatestatsiyni period na zasadakh adaptivnoho upravlinnia [Development of professional competence of a teacher in the inter-certification period on the basis of adaptive management]. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*. Vol. 5 (9). pp. 1–13 [in Ukrainian].
4. Nakaz MON Ukrainy № 805 vid 09 veresnya 2022 r. “Pro zatverdzhennia polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv” [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 805 dated September 9, 2022 “On approval of the regulations on the certification of pedagogical workers”]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-atestaciyu-pedagogichnih-pracivnykivb>. [in Ukrainian].
5. Profesiynyi standart “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity” [Professional standard “Teacher of a general secondary education institution”]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024. No. 1225. Available at: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>. [in Ukrainian].
6. Sihaieva, L.Ye. (2016). Personal and professional development of adults: theory and practice [Personal and professional development of adults: theory and practice: monograph]. (Eds.) Anishchenko O.V., Banit O.V., Vasylenko O.V., Voliarska O.S., Doroshenko N.I., Zinchenko S.V., Sihaieva L.Ye.; Kyiv, 354 p. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.12.2024

“Навчання – це як веслування вгору проти течії: не веслувати постійно – означає спливати вниз”.

“Основа всякої мудрості є терпіння”.

Китайське прислів'я

Платон
давньогрецький філософ

